

รายงานการวิจัย

ความรู้ ทักษะ และความต้องการการพัฒนาด้านการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาล ปฏิบัติงานการส่งเสริมสุขภาพในกรุงเทพและปริมณฑล*

เกษร สำเภาทอง**

ลภัสสรดา หนู่มคำ***

Sumpowthong, K** and Numkham , L.

A cross-sectional study of knowledge, skills and needs
regarding health promotion practices among nurses in
Bangkok and Vicinity

TJN: (2007):(1-2): **ใส่หน้า**

Keywords: health promotion,knowledge,skill,needs,nurses

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความรู้ ทักษะ และความต้องการการพัฒนาของพยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านส่งเสริมสุขภาพในโรงพยาบาลของรัฐทุกสังกัด ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล เก็บข้อมูลโดยการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 153 คน คิดเป็นอัตราตอบกลับ 64 % ผลการสำรวจ พบว่า กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่พยาบาลปฏิบัติมากที่สุด 3 อันดับแรกได้แก่การให้คำปรึกษาสุขภาพเป็นรายบุคคล (81.7%) การเผยแพร่ความรู้ด้วยวิธีการทางสุศึกษา (78.4%) และการดำเนินโครงการตามนโยบาย (66.0%) สำหรับความรู้และทักษะที่พยาบาลต้องการพัฒนาเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพได้แก่ การจัดการกับความเครียด (79.8%) การออกกำลังกายในผู้ป่วยประเภทต่างๆ (79.7%) การปรับพฤติกรรม (79.1%) ความรู้เรื่องอาหารเฉพาะโรค (76.5%) และการบริหารจัดการโครงการ (76.4%) ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน พยาบาลคิดว่าการที่พฤติกรรมสุขภาพปรับเปลี่ยนได้ยาก และประชาชนขาดความ

* ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

*** อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตระหนักต่อการส่งเสริมสุขภาพ เป็นอุปสรรคสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ เมื่อสำรวจความต้องการในการพัฒนาตนเองของพยาบาล พบว่าพยาบาลมากกว่าร้อยละ 90 ต้องการการพัฒนา โดยแบ่งความต้องการการพัฒนากออกเป็น การอบรมระยะสั้น (48.6%) ศึกษาหลักสูตรเฉพาะทางด้านการส่งเสริมสุขภาพ (32.2%) และศึกษาหลักสูตรปริญญาโทด้านการส่งเสริมสุขภาพ (19.0%) จากผลการวิจัย การวางแผนและดำเนินการพัฒนาพยาบาลให้มีความรู้ ความชำนาญด้านการส่งเสริมสุขภาพ อย่างเหมาะสมและตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงจึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วน

Abstract

The purpose of this survey was to explore the knowledge, skills and needs regarding health promotion services among Thai nurses. A postal survey questionnaire developed by the researchers was sent to eligible nurses. One hundred fifty-three nurses working in Bangkok and vicinity were involved in the survey, resulting in a response rate of 64%. It was found that the most frequent practices regarding health promotion were individual counseling (81.7%), providing health education (78.4%) and working on projects relevant to health policy (66.0%). The knowledge and skills required by nurses were stress management (79.8%), exercise for chronic patients (79.7%), behavioral modification (79.1%), food and nutrition for specific groups (76.5%), and project management (76.4%). To illustrate further, it was found that more than 90% of the participants needed personal development. They clarified their needs as training (48.6%) and studying in a postgraduate program for a diploma (32.2%) or for a master's degree (19.0%) in health promotion. Conclusion: the findings suggest that planning and implementing development programs for nurses regarding health promotion are essential. In addition, these development programs should be relevant to nurses' needs and be able to assist them in obtaining the knowledge and skills as required.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันได้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า การส่งเสริมสุขภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและปกป้องสุขภาพของประชาชน การส่งเสริมสุขภาพนับว่าเป็นมาตรการอันดับแรกในการเพิ่มคุณภาพชีวิต และเพิ่มผลผลิตของประชากรโลก นโยบายด้านการบริการสุขภาพในหลายประเทศได้มุ่งเน้นการให้บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพควบคู่ไปกับการรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพ เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ และออสเตรเลีย สำหรับประเทศไทยรัฐบาลได้ประกาศให้ปี 2545 เป็นปีแห่งการส่งเสริมสุขภาพ (กระทรวงสาธารณสุข, 2545) และได้กำหนดมาตรการในการส่งเสริมสุขภาพไว้หลายประการ เช่น การจัดตั้งหน่วยบริการปฐมภูมิที่ให้การดูแลแบบองค์รวมอย่างต่อเนื่อง และครอบคลุม ทั้งการส่งเสริม, ป้องกัน, ดูแลรักษาและฟื้นฟู โดยเน้นที่ การส่งเสริมสุขภาพ

แบบเชิงรุก มีการจัดตั้งชมรมออกกำลังกายเพื่อสุขภาพในทุกตำบล และจัดทำโครงการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

พยาบาลเป็นบุคลากรสุขภาพที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพแก่ประชาชนทุกกลุ่มอายุ บทบาทนี้ได้ถูกกำหนดไว้ชัดเจนในพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์ พ.ศ. 2540 อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาสำหรับพยาบาลทั้งระดับปริญญาตรี และปริญญาโทในปัจจุบัน ก็ยังคงเน้นที่การดูแลผู้ที่เจ็บป่วยในแต่ละวัย และยังมีความค้อยในเนื้อหาสาระ, แนวคิด, ทฤษฎี และทักษะในการส่งเสริมสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังไม่มีหลักสูตรเฉพาะในสถาบันการศึกษาพยาบาลแห่งใดในประเทศไทย ที่มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการส่งเสริมสุขภาพ และสามารถบริหารโครงการส่งเสริมสุขภาพต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ศิริพร ชัมภลิจิต, 2544) Maltby & Robinson (1998) กล่าวว่า การจัดการศึกษาสำหรับพยาบาล มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับระบบสุขภาพซึ่งเน้นที่การส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค

ในขณะที่พยาบาลได้ถูกคาดหวังจากประชาชน จากผู้ร่วมทีมวิชาชีพ และจากผู้บริหารด้านสุขภาพทั้งในระดับปฏิบัติการ และระดับนโยบาย ในการเป็นผู้นำการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ การปฏิบัติการพยาบาลด้านการส่งเสริมสุขภาพยังขาดแนวทางการปฏิบัติงานที่ชัดเจน และการปฏิบัติงานโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-based practice) ยังมีไม่เพียงพอ นอกจากนี้ยังขาดโปรแกรมการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงด้านการส่งเสริมสุขภาพ (ศิริพร ชัมภลิจิต, 2544) ดังนั้นการศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจถึงความต้องการในการพัฒนาของพยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านส่งเสริมสุขภาพ จะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาพยาบาลให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริงในการปฏิบัติงานด้านนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการการศึกษาเฉพาะด้านการส่งเสริมสุขภาพสำหรับพยาบาลเพื่อเปิดโอกาสให้พยาบาลได้พัฒนาด้านการส่งเสริมสุขภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการ และความคาดหวังของสังคมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาล ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลในปัจจุบัน
2. ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับพยาบาลในการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ
3. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ
4. ความต้องการและการรับรู้โอกาสการพัฒนาของพยาบาลในด้านการส่งเสริมสุขภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ ในโรงพยาบาลและสถานบริการทางสุขภาพ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยปฏิบัติงานใน สถานบริการสุขภาพสังกัดรัฐบาล ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (นนทบุรี, ปทุมธานี, สมุทรปราการ) ที่มีหน่วยงานส่งเสริมสุขภาพ โดยเป็นโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร 8 แห่ง โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 21 แห่ง สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย 4 แห่ง สังกัดกระทรวงอื่นๆ 4 แห่ง และศูนย์บริการสาธารณสุขสังกัดกรุงเทพมหานครจำนวน 61 แห่ง รวม 98 แห่ง

กลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลในระดับปริญญาตรีขึ้นไป และปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพในหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมสุขภาพโดยตรง สืบมาจากประชากรทั้งหมด รวม 240 คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป คำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานการส่งเสริมสุขภาพ และคำถามเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาตนเองและการรับรู้โอกาสในการพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้จัดทำแบบสอบถามขึ้นและส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 2 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ติดต่อหน่วยงานส่งเสริมสุขภาพทางโทรศัพท์เพื่อขอความร่วมมือ และจัดส่งแบบสอบถามไปตามจำนวนพยาบาลที่ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ หลังจากจัดส่งแบบสอบถาม 2 สัปดาห์ จึงติดตามกลุ่มตัวอย่างทางโทรศัพท์เป็นระยะๆ ได้รับแบบสอบถามกลับเป็นจำนวน 153 ชุด จากจำนวนที่ส่งออก 240 ชุด คิดเป็นอัตราการตอบกลับ = 64 %

ผลการวิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคล

จากการสำรวจพยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพในโรงพยาบาลต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล รวมจำนวนทั้งสิ้น 153 คน พบว่า พยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพมีอายุเฉลี่ย 38.34 ± 9.45 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 97.8 มีสถานภาพสมรสคู่ คิดเป็นร้อยละ 54 สำเร็จการศึกษา พยาบาลศาสตรบัณฑิต ร้อยละ 86.6 รายได้เฉลี่ย $16,740 \pm 8,047$ บาท และมี

ระยะเวลาในการปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบันเฉลี่ย 13.5 ปี ข้อมูลการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพมีดังต่อไปนี้

ในการปฏิบัติงานการส่งเสริมสุขภาพ พบว่า กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่พยาบาลปฏิบัติบ่อยถึงบ่อยมาก อันดับหนึ่ง ได้แก่ การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพเป็นรายบุคคล คิดเป็นร้อยละ 82 ($\bar{X} = 3.14$, $SD = 1.01$) อันดับสอง ได้แก่ การเผยแพร่ความรู้โดยวิธีการทางสุขศึกษา ร้อยละ 78 ($\bar{X} = 3.18$, $SD = 0.89$) และการดำเนินงานตามนโยบาย เป็นอันดับสาม ร้อยละ 66 ($\bar{X} = 2.71$, $SD = 1.13$) ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ มีการปฏิบัติบ่อยถึงบ่อยมาก ต่ำกว่า ร้อยละ 50 ยกเว้น การเยี่ยมบ้าน มีผู้รายงานว่าปฏิบัติบ่อยถึงบ่อยมาก ร้อยละ 53 ($\bar{X} = 2.17$, $SD = 1.49$) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ของลักษณะงานการส่งเสริมสุขภาพ ของพยาบาล (N = 153)

ลักษณะงานการส่งเสริมสุขภาพ	ความถี่ในการปฏิบัติงาน					\bar{X} (SD) (คะแนนเต็ม 5)
	บ่อยมาก จำนวน (%)	บ่อย จำนวน(%)	ปานกลาง จำนวน(%)	นานๆ ครั้ง จำนวน (%)	ไม่เคย จำนวน (%)	
1. การเผยแพร่ความรู้โดยวิธีการทางสุขศึกษา	67 (43.8)	53 (34.6)	24 (15.7)	8 (5.2)	0	3.18(0.89)
2. การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพเป็นรายบุคคล	67 (43.8)	58 (37.9)	15 (9.8)	8 (5.2)	5 (3.3)	3.14 (1.01)
3. การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพเป็นรายกลุ่ม	19 (12.4)	49 (32.0)	45 (29.4)	22 (14.4)	16 (10.5)	2.22 (1.17)
4. การจัดอบรม	6 (3.9)	26 (17.0)	44 (28.8)	53 (34.6)	21 (13.7)	1.62 (1.05)
5. การเยี่ยมบ้าน	35 (22.9)	46 (30.1)	15 (9.8)	24 (15.7)	33 (21.6)	2.17 (1.49)
6. การคัดกรองโรค	27 (17.6)	39 (25.5)	35 (22.9)	26 (17.0)	25 (16.3)	2.11 (1.34)
7. การจัดตั้งชมรมต่าง ๆ ด้านสุขภาพ	1 (0.7)	12 (7.8)	33 (21.6)	46 (30.1)	60 (39.2)	1.00 (1.00)
8. การดำเนินงานชมรมต่าง ๆ ด้านสุขภาพ	4 (2.6)	27 (17.6)	42 (27.5)	39 (25.5)	39 (25.5)	1.46 (1.14)
9. การพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพ	3 (2.0)	38 (24.8)	40 (26.1)	36 (23.5)	34 (22.2)	1.60 (1.15)
10. การดำเนินโครงการตามนโยบาย	38 (24.8)	63 (41.2)	26 (17.0)	14 (9.2)	9 (5.9)	2.71 (1.13)
11. การควบคุมและรายงานโรค	25 (16.3)	36 (23.5)	33 (21.6)	23 (15.0)	33 (21.6)	1.98 (1.40)
12. อื่น ๆ	การสร้างสื่อ, แหล่งดูงาน, แพทย์ทางเลือก, counselor					

จากการสอบถามความต้องการความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพจำนวน 6 ด้าน พบว่าพยาบาลต้องการที่จะพัฒนาความรู้ด้านต่างๆ ในระดับสูงทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการกับความเครียด มีคะแนนความต้องการพัฒนามากและมากที่สุดร้อยละ 79.8 ($\bar{X} = 3.10$, $SD = 0.77$) การออกกำลังกายในผู้ป่วยประเภทต่างๆ ร้อยละ 79.7 ($\bar{X} = 3.07$, $SD = 0.83$) และการปรับพฤติกรรม ร้อยละ 79.1 ($\bar{X} = 3.12$, $SD = 0.84$) สำหรับกลวิธีทางสุขภาพ พยาบาลต้องการพัฒนาเพิ่มเติมในทักษะเรื่องการฝึกอบรมในระดับมากและมากที่สุด ถึงร้อยละ 77.8 ($\bar{X} = 3.13$, $SD = 0.76$) และต้องการพัฒนาด้านการบริหารจัดการโครงการ ในระดับมากถึงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.4 ($\bar{X} = 3.00$, $SD = 0.81$) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ยระดับความต้องการในการพัฒนาความรู้และทักษะเพื่อการส่งเสริมสุขภาพด้านต่างๆ (N = 153)

ความรู้และทักษะเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ	ระดับความต้องการในการพัฒนา					
	มากที่สุด จำนวน (%)	มาก จำนวน (%)	ปานกลาง จำนวน (%)	น้อย จำนวน (%)	น้อยที่สุด/ ไม่ต้องการ จำนวน(%)	\bar{X} (SD) คะแนนเต็ม 5
1. อาหาร						
• อาหารของแต่ละกลุ่มวัย	23 (15.0)	67 (43.8)	51 (33.3)	9 (5.9)	3 (2.0)	2.64 (0.88)
• อาหารเฉพาะโรค	44 (28.8)	73 (47.7)	28 (18.3)	5 (3.3)	3 (2.0)	2.98 (0.89)
• การสุขภาพอาหาร	16 (10.5)	72 (47.1)	56 (36.6)	6 (3.9)	3 (2.0)	2.60 (0.81)
2. การออกกำลังกาย						
• การออกกำลังกายในแต่ละกลุ่มวัย	28 (18.3)	76 (49.7)	48 (31.4)	1 (0.7)	0	2.85 (0.73)
• การออกกำลังกายในผู้ป่วยประเภทต่างๆ เช่น เบาหวาน หัวใจ ความดันโลหิตสูง	49 (32.0)	73 (47.7)	26 (17.0)	3 (2.0)	2 (1.3)	3.07 (0.83)
3. สุขภาพจิต						
• การเฝ้าระวังทางสุขภาพจิต	40 (26.1)	73 (47.7)	37 (24.2)	2 (1.3)	1 (0.7)	2.97 (0.79)
• การจัดการกับความเครียด	50 (32.7)	72 (47.1)	29 (19.0)	1 (0.7)	1 (0.7)	3.10 (0.77)
• การส่งเสริมสุขภาพจิต	52 (34.0)	68 (44.4)	32 (20.9)	0	1 (0.7)	3.11 (0.77)
4. พฤติกรรมสุขภาพ						
• ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม	40 (26.1)	70 (45.8)	35 (22.9)	4 (2.6)	3 (2.0)	2.92 (0.88)
• การวิเคราะห์พฤติกรรม	45 (29.4)	68 (44.4)	31 (20.3)	4 (2.6)	2 (1.3)	3.00 (0.86)
• การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม	56 (36.6)	65 (42.5)	27 (17.6)	2 (1.3)	2 (1.3)	3.12 (0.84)
5. กลวิธีทางสุขภาพ						
• การสื่อสาร	45 (29.4)	70 (45.8)	32 (20.9)	2 (1.3)	1 (0.7)	3.04 (0.79)

● การจัดกิจกรรมสุขศึกษา	45 (29.4)	71 (46.4)	32 (20.9)	0	2 (1.3)	3.05 (0.80)
● การให้คำปรึกษา	39 (25.5)	77 (50.3)	30 (19.6)	3 (2.0)	1 (0.7)	3.00 (0.78)
● การฝึกอบรม	37 (24.2)	82 (53.6)	3 (2.0)	1 (0.7)	0	3.13 (0.76)
6. การดำเนินโครงการ						
● การเขียนโครงการ	43 (28.1)	71 (46.4)	29 (19.0)	5 (3.3)	2 (1.3)	2.99 (0.86)
● การบริหารจัดการโครงการ	40 (26.1)	77 (50.3)	28 (18.3)	3 (2.0)	2 (1.3)	3.00 (0.81)
● การประเมินโครงการ	39 (25.5)	76 (49.7)	29 (19.0)	4 (2.6)	2 (1.3)	2.97 (0.86)

ในด้านปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพ พบว่าปัญหาที่มีผลต่อการปฏิบัติงานได้แก่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพทำได้ยาก และ การที่ประชาชนขาดความตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ โดยมีผู้แสดงความคิดเห็นในระดับมากถึงมากที่สุด ร้อยละ 82.5 ($\bar{X} = 3.26$, $SD = 0.74$) และ 82.3 ($\bar{X} = 3.32$, $SD = 0.75$) ตามลำดับ สำหรับการขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานที่พยาบาลระบุว่าปัญหาและอุปสรรคนั้น สอดคล้องกับการสำรวจในหัวข้อเรื่องความรู้และทักษะที่ต้องการพัฒนา อย่างไรก็ตามประเด็นด้านนโยบาย ก็ได้รับการประเมินว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคด้วยเช่นกัน ร้อยละ 57 ($\bar{X} = 2.71$, $SD = 0.98$) โดยมีประเด็นว่านโยบายไม่ชัดเจนและไม่เอื้อต่อการทำงาน ซึ่งมีจำนวนผู้แสดงความคิดเห็นไม่แตกต่างมากนักกับประเด็นปัญหาด้านงบประมาณ บุคลากร และ วัสดุอุปกรณ์ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละและค่าเฉลี่ย ระดับผลกระทบของปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ (N = 153)

ปัญหาและอุปสรรค	ระดับของผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน					\bar{X} (SD) คะแนนเต็ม 5
	มากที่สุด จำนวน(%)	มาก จำนวน (%)	ปานกลาง จำนวน (%)	น้อย จำนวน (%)	ไม่มีผล จำนวน (%)	
1. ประชาชนขาดความตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ	73 (47.7)	53 (34.6)	23 (15.0)	1 (0.7)	0	3.32 (0.75)
2. ประชาชนต้องการการรักษามากกว่าความรู้ด้านสุขภาพ	49 (32.0)	68 (44.4)	29 (19.0)	4 (2.6)	0	3.08 (0.79)
3. พฤติกรรมประชาชนเปลี่ยนยาก	65 (42.5)	62 (40.5)	23 (15.0)	1 (0.7)	0	3.26 (0.74)
4. ผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ที่จำเป็น	9 (5.9)	39 (25.5)	61 (39.9)	31 (20.3)	4 (2.6)	2.12 (0.92)
5. ผู้ปฏิบัติงานขาดทักษะที่จำเป็น	12 (7.8)	43 (28.1)	58 (37.9)	25 (16.3)	5 (3.3)	2.22 (0.95)
6. ผู้ปฏิบัติงานขาดขวัญและกำลังใจ	29 (19.0)	59 (38.6)	48 (31.4)	14 (9.2)	1 (0.7)	2.67 (0.92)
7. นโยบายไม่ชัดเจนหรือไม่เอื้อต่อการทำงาน	37 (24.2)	50 (32.7)	44 (28.8)	18 (11.8)	0	2.71 (0.98)

8. ขาดวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็น	26 (17.0)	62 (40.5)	45 (29.4)	18 (11.8)	0	2.64 (0.91)
9. ความไม่ปลอดภัยในการปฏิบัติงาน	21 (13.7)	45 (29.4)	59 (38.6)	21 (13.7)	5 (3.3)	2.37 (1.00)
10. บุคลากรไม่เพียงพอ	38 (24.8)	57 (37.3)	41 (26.8)	11 (7.2)	4 (2.6)	2.75 (1.0)
11. งบประมาณไม่เพียงพอ	33 (21.6)	56 (36.6)	46 (30.1)	15 (9.8)	1 (0.7)	2.70 (0.95)

จากการสำรวจความต้องการ การพัฒนาด้านการส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 149 คน ตอบแบบสอบถามส่วนนี้ ผลการสำรวจพบว่ามีความต้องการพัฒนาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การอบรมระยะสั้น การศึกษาหลักสูตรเฉพาะทางด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการศึกษาระดับปริญญาโทด้านการส่งเสริมสุขภาพ โดยที่เกือบครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามต้องการอบรมระยะสั้น (ร้อยละ 49) ร้อยละ 32 ต้องการศึกษหลักสูตรเฉพาะทาง และประมาณ ร้อยละ 19 ต้องการเรียนในระดับปริญญาโททางด้านนี้ สำหรับการรับรู้โอกาสในการพัฒนาตนเองด้านการส่งเสริมสุขภาพพบว่าจำนวนพยาบาลที่คิดว่าตนเองมีโอกาสด้านการพัฒนาเท่ากับผู้ที่คิดว่าตนเองไม่มีโอกาสและผู้ที่ไม่แน่ใจ มีจำนวนไม่แตกต่างกันมากนัก ประมาณ ร้อยละ 30-35 นอกจากนี้พยาบาลเกือบครึ่งของทั้งหมด (ร้อยละ 49) คิดว่าหน่วยงานคาดหวังให้ตนเองศึกษาต่อในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของความต้องการการพัฒนาตนเองด้านส่งเสริมสุขภาพ (N = 149)

ลักษณะของความต้องการพัฒนาตนเอง ด้านส่งเสริมสุขภาพ	สังกัดของผู้ปฏิบัติงาน			รวม จำนวน (%)
	กรุงเทพมหานคร จำนวน (%)	ทบวงมหาวิทยาลัย จำนวน (%)	กระทรวงต่าง ๆ จำนวน (%)	
1. อบรมระยะสั้น	24 (42.1)	34 (58.6)	13 (41.9)	71 (48.6)
2. ศึกษาหลักสูตรเฉพาะทางด้านการ ส่งเสริมสุขภาพ	21 (35.0)	15 (26.3)	13 (37.1)	49 (32.2)
3. ศึกษาหลักสูตรปริญญาโทด้านการ ส่งเสริมสุขภาพ	15 (25.0)	8 (13.8)	6 (17.1)	29 (19.2)

การอภิปรายผล

ผลการสำรวจครั้งนี้พบว่าพยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองในด้านต่างๆในระดับสูง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ทางการพยาบาลเพื่อป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ (ชื่นชม เจริญยุทธ , 2546 : 384- 389) และสอดคล้องกับนโยบายและมาตรการด้านการศึกษาพยาบาลและการผดุงครรภ์ในแผนพัฒนาการพยาบาลและการผดุงครรภ์แห่งชาติ พ.ศ. 2540-2549 ของสภาการพยาบาล ในการส่งเสริมการผลิตพยาบาลในระดับบัณฑิตศึกษาให้มากขึ้น ทั้งในระดับปริญญาโท ปริญญาเอก (สภาการพยาบาล, 2541) และสอดคล้องกับการศึกษาของ สุจิตรา

เหลืองอมรเลิศ (2550) ในการประเมินแผนพัฒนาการพยาบาลและการผดุงครรภ์แห่งชาติ พ.ศ. 2540-2549 ที่พบว่า ควรมีสํารวจความต้องการการศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและผู้เรียน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับนโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพของประเทศอย่างชัดเจน เช่นการส่งเสริมการออกกำลังกาย การส่งเสริมภาวะโภชนาการ และการจัดการกับความเครียด โดยที่ทั้ง 3 ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญในนโยบายการส่งเสริมสุขภาพประชาชนในปัจจุบัน นอกจากนี้พยาบาลยังตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจ ในกลวิธีในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ สอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนาทักษะและพฤติกรรมในการส่งเสริมสุขภาพประชาชนของบุคลากร : กรณีศึกษาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ **กัลยาณี วิบูลกิจฉานกร (2545)** ที่พบว่า วิธีการเพิ่มความรู้ ความสามารถด้านต่าง ๆ ยังเป็นสิ่งสำคัญต่อหน่วยงาน โดยเฉพาะการให้ความรู้จากวิธีการต่าง ๆ ที่บุคลากรยังมีความต้องการ เช่น การศึกษาต่อ การอบรม ประชุม สัมมนาและการศึกษาดูงานให้ทันต่อเหตุการณ์ทั้งที่เกี่ยวข้องในสายงานและทั่วไป นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ การศึกษา ความรู้ ทักษะและการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ของ **สุมิตรา โพธิ์ปาน (2546)** ที่พบว่า พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข มีความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพในระดับมาก มีทัศนคติด้านการส่งเสริมสุขภาพในระดับดีและมีการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพอยู่ในระดับมาก ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติด้านการส่งเสริมสุขภาพ และทัศนคติด้านการส่งเสริมสุขภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ และไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ **ฉันทนา พิณจันท์ (2544)** ที่ศึกษาการใช้ทักษะที่จำเป็นในการให้บริการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เขต 2 โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในฝ่ายส่งเสริมสุขภาพโรงพยาบาลชุมชน และกลุ่มงานเวชกรรมสังคมโรงพยาบาลทั่วไป สังกัดกระทรวงสาธารณสุข เขต 2 ทุกแห่ง พบว่า การใช้ทักษะที่จำเป็นในการให้บริการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลโดยรวมอยู่ในระดับมากและมากที่สุดร้อยละ 75 รายด้านพบว่า ทักษะด้านการติดต่อสื่อสาร ทักษะเชิงวิเคราะห์ ทักษะด้านการพัฒนานโยบายและการวางแผน ทักษะเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สาธารณสุข ทักษะเกี่ยวกับพฤติกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมต่าง ๆ และทักษะการบริหารจัดการงบประมาณเป็นทักษะที่ใช้อยู่ในระดับมากและมากที่สุดร้อยละ 86.3, 73.7, 71.2, 62.5, 61.3 และ 53.7 ตามลำดับ จึงถือได้ว่าความรู้และทักษะด้านการส่งเสริมสุขภาพมีสำคัญต่อการปฏิบัติงานของพยาบาล เนื่องจากการเปลี่ยนพฤติกรรมนับเป็นหัวใจสำคัญของส่งเสริมสุขภาพที่ยั่งยืน สำหรับการบริหารจัดการโครงการ พยาบาลระบุว่าต้องการพัฒนาด้านนี้ในระดับสูงด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นความจำเป็นในการส่งเสริมสุขภาพเนื่องจากลักษณะการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพมักเป็นไปในรูปของการจัดทำโครงการและต้องมีการวัดประเมินผลที่ชัดเจน

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในแนวคิด หลักการ และกระบวนการด้านการส่งเสริมสุขภาพ ของพยาบาลที่ยังไม่มีความชัดเจน และการขาดความชำนาญ หรือ ขาดทักษะในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ ในอีกแง่มุมหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า พยาบาลมีทัศนคติต่อการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพที่ยังไม่เหมาะสมนัก และขาดความเชื่อมั่นต่อองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพที่จะช่วยให้ประชาชนเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุมณฑา สิทธิพงษ์สกุล และชื่นชม เจริญยุทธ (2546)** อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคนี้สามารถดำเนินการแก้ไขได้ที่พยาบาลเป็นอันดับแรก โดยการให้แนวคิดที่ถูกต้อง การสร้างทัศนคติที่เหมาะสม ตลอดจนการสร้างความกระฉับกระเฉงในการดำเนินงาน และการทำงานให้เห็นผลสัมฤทธิ์ของงานที่การเปลี่ยนแปลงระดับ พฤติกรรมสุขภาพ และระดับภาวะสุขภาพ ซึ่งแนวทางหลักในการแก้ไขปัญหานี้ได้แก่การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างเสริมสุขภาพแก่พยาบาลอย่างจริงจังและเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการสำรวจปัญหาในการปฏิบัติงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพและความต้องการพัฒนาในด้านดังกล่าวของพยาบาลให้กว้างขวางมากขึ้นเพื่อให้จัดทำแผนพัฒนาได้อย่างเพียงพอ
2. ฝ่ายจัดการศึกษาพยาบาล องค์กรวิชาชีพพยาบาล หน่วยงานที่พยาบาลปฏิบัติงาน ควรร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพยาบาลให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานด้านส่งเสริมสุขภาพ เช่นหลักสูตรเฉพาะทางด้านการส่งเสริมสุขภาพสำหรับพยาบาลทั้งระยะสั้น และระดับปริญญาโท เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข.(2545). *“ปีแห่งการสร้างสุขภาพ” ทั่วไทย*. คำประกาศนโยบายและเป้าหมาย การรณรงค์ : สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข , นนทบุรี.
- กัลยาณี วิบูลกิจชนกร.(2545). *การพัฒนาทักษะและพฤติกรรมในการส่งเสริมสุขภาพประชาชนของบุคลากร : กรณีศึกษาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ฉันทนา พิณจันทร์.(2544). *การใช้ทักษะที่จำเป็นในการให้บริการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลในโรงพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข เขต 2*. วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .
- ชื่นชม เจริญยุทธ.(2546). การส่งเสริมสุขภาพ : องค์ความรู้ทางการพยาบาล. *วารสารวิธีวิทยาการวิจัย* . 16 (3) : 382 -390.
- ศิริพร ชัมภลิจิต.(2544). *แนวคิดหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตที่สอดคล้องกับการปฏิรูประบบบริการ*

สุขภาพไทย เอกสารประกอบการสัมมนาพยาบาลศาสตร์ศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 3 การพัฒนาการจัดการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตเพื่อสนองตอบการปฏิรูประบบบริการสุขภาพไทย เรื่อง วันที่ 23-25 กรกฎาคม 2544. กรุงเทพมหานคร.

สภาการพยาบาล.(2541). แผนพัฒนาการพยาบาลและการผดุงครรภ์แห่งชาติ พ.ศ. 2540-2549. กรุงเทพฯ : บริษัทเดอะเบสท์กราฟฟิค แอนด์ ปริ้นท์ จำกัด.

สุนันทา สิทธิพงศ์สกุล และ ชื่นชม เจริญยุทธ (2542). การศึกษากิจกรรมการพยาบาลอนามัยชุมชนของฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลชุมชนในประเทศไทย.วารสารพยาบาลศาสตร์ 17,(1)37-46.

ศุจิตรา เหลืองอมรเลิศ.(2550). การประเมินแผนพัฒนาการพยาบาลและการผดุงครรภ์แห่งชาติ พ.ศ. 2540-2549 . เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง แผนพัฒนาการพยาบาลและการผดุงครรภ์ : ทิศทางการพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ วันที่ 11 สิงหาคม 2550 ณ โรงแรมหลุยส์เทเวรีน กรุงเทพฯ. [online]. [cited 2007 Oct 11]. Available from : www.tnc.or.th/news_detail.php?news_id=232.

ศุมิตรา โปธิ์ปาน. (2546). ความรู้ ทักษะคิดและการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Maltby H.J. & Robinson S. (1998).The role of baccalaureate nursing students in the matrix of health promotion. *Journal of Community Health Nursing.* 15 (3): 135-142.